

"הופכי השולחן אל מול עוקפי השולחן" - ניתוח פסיקתם של נושאי הכלים בסוגיית "תלייה במכה".

במוקד הדיון שלנו תעמוד השאלה הבאה: מהו מעמדה ההלכתי של אישה הסבורה שהיא איננה במצב של וסת, ושיש לה פצע פנימי היכול להוציא דם, ומוצאת מראה אדום על הבד שהשתמשה בו לבצע בדיקה פנימית שנועדה לברר האם הווסת התחיל או הסתיים.

"תלייה במכה" שפירושו הכרעה הלכתית לקולא: יש להתייחס לדם הנמצא על "עד הבדיקה" כדם שמקורו בפצע ולא ברחם. בצד המחמיר של מאזני הפסיקה ההלכתיים ניצב "עד הבדיקה" המוכיח שבנרתיק נמצא דם שבסבירות גבוהה הגיע מהרחם. בצד המקל ניצבות שתי הנמקות נפרדות המחזקות האחת את רעותה: ראשית, האישה טוענת שהיא אינה במצב של וסת. שנית, לטענתה יש לה פצע פנימי הגורם לדימום שאיננו וסת.

שאלות משיקות שלא נעסוק בהן: מעמדו של מומחה/ית חיצוני/ית רופא/בודקת, מהי "הרגשה" של תחילת וסת, דם שנמצא בשתן.

ספר התרומה סימנים, סימן צב - אם בודקת עצמה באותה מקום ומוצאה דם או מרגשת שהדם יוצא מן הרחם טמאה ואין לתלות במכה אבל אם פקחת לדעת שדם יוצא מאותה מכה גם דם שבשעת בדיקה טהור כדתינא נאמנת אשה לומר מכה יש לי באותו מקום שממנה יוצא דם אלמא דוקא כשיודעת שדם יוצא מן המכה נאמנת וטהור דם של בדיק' אבל אם ספק לאשה אינה תולה דם של מכה בבדיק'.

זאת העמדה הנורמטיבית בקרב ראשוני אשכנז להוציא את המהר"ם מרוטנברג. יש לציין כי מרבית ראשוני אשכנז מוצאים דרכים להקל למרות העמדה העקרונית המחמירה.

רמ"א יו"ד קפ"ז סימן ה - אם יש מכה באותו מקום, תולין בדם מכתה. ואם דם מכתה משונה מדם ראיתה, אינה תולה בדם מכתה. הגה: וכל זה באשה שיש לה וסת קבוע, ואז יכולים לתלות שלא בשעת וסתה במכתה, אע"פ שאינה יודעת בודאי שמכתה הוציאה דם. (כך משמע בפסקי מהרא"י סימן מ"ז¹ ובהגהות ש"ד²) וכן אם אין לה וסת קבוע, והוא ספק אם הדם בא מן המקור או מן הצדדין, תלינן במכה מכת ספק ספיקא, ספק מן הצדדין או מן המקור, ואת"ל מן המקור, שמא הוא מן המכה. אבל אם ידוע שבא מן המקור, אע"פ שיש לה מכה במקור, אינה תולה במכה, אם אין לה וסת קבוע, כד אלא אם כן יודעת בודאי שמכתה מוציאה דם. (כן משמע במרדכי ה"ג ובהג"מ פ"א דא"ב). ומ"מ בשעת וסתה, או מלי יום ללי יום, אינה תולה במכתה, דאל"כ לא תיטמא לעולם. (ג"ז שם ובב"י בשם סמ"ג וסמ"ק). וכתמים, תולה בה בכל ענין (במרדכי).

ר' מאיר בן יצחק קצנלנבוגן, שאלות ותשובות מהר"ם מפדובה, סימן ט - ואשר נסתפק מעלי אם יש להקל בדברי המרדכי בפ"י ואם יש לה וסת תולה בוסתה שפיר ואם יש לה וסת זמן קבוע שהיא רואה בו תולה בוסתה

¹ תרומת הדשן מציג עוד תנאים שמרגשת כאב דווקא באותו מקום ולא מרגישה כאב במקומות אחרים.
² שם מדובר במקרה של מציאת דם בשתן. בתוך הדיון הוא מפנה לתשובת מהר"ם שחולק על התרומה וסובר שניתן לתלות במכה שיכולה להוציא דם.

שיכולה לומר זה הדם טהור הוא שעדיין לא הגיע וסתה, קולא גדולה היא ומי הוא אשר חיילי יגבר להקל נגד כל הפוסקים האחרים

שו"ת מהר"ם לובלין סימן קיא – וכן מצאתי להגאון מהר"ר משה איסרל"ש שכתב בהגהותיו בש"ע בטור י"ד ס"י קפ"ז בדין אשה שיש לה מכה באותו מקום שתולה בדם מכתה כתב הוא ז"ל וכל זה באשה שיש לה וסת קבוע ואז יכולה לתלות שלא בשעת וסת במכתה אעפ"י שאינה יודעת בודאי שמכתה מוציאה דם. וכן אם הוא ספק אם הדם בא מן המקור או מן הצדדים תלינן במכה מכח ספק ספיקא ספק אם מן הצדדים או מן המקור. ואם תמצא לומר מן המקור שמא הוא מן המכה. אבל אם ידוע שבא מן המקור אעפ"י שיש לה מכה במקור אינה תולה במכה אם אין לה וסת אלא א"כ יודעת בודאי שמכתה מוציאה דם. הרי מבואר בדבריו שיש כאן צד אחד להתיר דהיינו שיש לה וסת אעפ"י שידוע שהדם מן המקור תולה במכה שבמקור ואעפ"י שאין ידוע אם המכה מוציאה דם. ואם ידוע שמכתה מוציאה דם אעפ"י שידוע שהדם מן המקור תלינן במכה שיש לה במקור אעפ"י שאין לה וסת. ואם כן ס"ל בפשיטות שאפי" המכה בתוך המקור הדם הבא מאותו מכה הוא טהור. ודינים הללו ליקט אותם הגאון הנ"ל מדברי המרדכי ומפסקי מהרא"י ז"ל ומהגהות שערי דורא והגהות מיימו"ן. הגם שיש לבעל דין לחלוק על חלוקי הדינים הנזכרים שהוציא הגאון הנ"ל מדברי המרדכי ושיש לפרש דברי המרדכי באופנים אחרים ממה שפירשם הגאון הנ"ל אשר אין עתה העת להאריך. מכל מקום על זה אין לפקפק במה שסבירא ליה שאפילו דם הבא מן המכה שבתוך המקור עצמו הוא טהור וכאשר הוכחנו בראיות והוכחות שכתבנו למעלה בלי שום ספק.

לבוש, יו"ד סימן קפ"ז סעיף ה' – אם יש לה מכה באותו המקום תולין בדם מכתה, ואם דם מכתה משונה מדם ראייתה הרי אנו רואין שאין זה מדם מכתה ואין תולין בו, וכל זה באשה שיש לה וסת קבוע, ואז יכולה לתלות שלא בשעת וסתה בדם מכתה, אף על פי שאינה יודעת בודאי שמכתה מוציאה דם, וכן אם הוא ספק אם הדם בא מן המקור או מן הצדדין, תלינן במכה כיון שאינה שעת וסתה מכח ספק ספיקא, ספק מן הצדדין או מן המקור, ואם תימצא לומר מן המקור שמא הוא מכח המכה שמגעת עד המקור, אבל אם הוא ידוע שבא מן המקור, אף על פי שיש לה מכה במקור אינה תולה במכה אפילו אינו שעת וסתה, אלא אם כן יודעת בודאי שמכתה מוציאה דם, ומכל מקום בשעת וסתה באשה שיש לה וסת או משלשים יום לשלשים יום באשה שאין לה וסת, אין תולין כלום במכתה דאם לא כן לא תטמא לעולם. אבל כתמים שהן דרבנן כמו שיתבאר בעזה"י [בסי' קצ] תולין במכה בכל ענין, דספיקא דרבנן לקולא.

שו"ת הב"ח הישנות סימן פ"ה – דפשיטא דכיון שיש לה מכה תולה במכתה וטהור' לבעלה אף על פי שאינה יודעת דמכת' מוציא' דם וכך אנו עושין מעשים בכל יום פה קק"ק ואין בזה נדנדוד ספק כלל.

ט"ז יו"ד קפ"ז סק"י – אע"פ שאינה יודעת כו'. לא ירדתי לסוף דעת רמ"א בפסקו לכוונו להפוסקים אחרונים שהוא נמשך אחריהם. בגמרא איתא בפרק תינוקת ונאמנת אשה לומר מכה יש לי במקור שממנה דם יוצא והוא מ"ש בש"ע בסעיף ו' והביא ב"י פלוגתא בפ"י דבר זה הרשב"א מפרש אפי" אם אינה מרגשת ממש הדם שותת מן המכה דאין עיניה בין מכתה וא"א לה לדעת אלא בבדיקת שפופרת כו' אלא הכי קאמר היא עצמה מרגשת במכה ונאמנת לומר מכה יש לי ששם יש דם תולה במכתה שאני אומר ממנה הדם יורד כו' אבל מרדכי והג"ה מיימונית ס"ל דבעינן שתדע בודאי שיש לה מכה שמוציאה דם ואז מותר שלא בשעת וסתה דוקא ובפסקי מהרא"י ס"י מ"ז הביאו ב"י סוף ס"י זה כי להיתר באשה אחת שבודקת בחורין וסדקין ואינה מוצאה דם רק במקום אחד בצדדין והוא מה שהעתיק בש"ע כאן בסעיף ז' היינו ביש לה וסת קבוע אז יש לה היתר זה

כל שלא הגיע וסתה אבל בענין אחר לא התיר אפילו שלא בשעת וסתה כיון דלהמרדכי בעינן שתדע שוודאי מכתה מוציאה דם ואותה האשה לא היתה יודעת כן בודאי ובהג"ה ש"ד העתיק תשובת מהר"י סג"ל באשה שהיתה רואה דם אחר מי רגליה ונצטערה בשעת הטלת מי רגליה והביאה רמ"א בסי' קצ"א וכתב שם להתירה בבדיקה שתכניס מוך נקי בפנים העתיקו רמ"א בסימן קצ"א ובמסקנא כתב שם מהר"י סג"ל וז"ל אבל בנדון דידן לית לה מכה מבוררת ומ"מ בין עונה לעונה נראה לסמוך על התירות דלעיל דבאותה תשובה מיקל שלא בשעת וסתה אפילו אינה מרגשת דמחמת מכה קאתי תלינן בדם מכה למ"ד וסתות דרבנן כו' עכ"ל הרי שלא היקל (אלא) בהיתרות דלעיל [אלא] ע"י בדיקה שזכרנו ונראה שלא רצה להקל בלאו הכי כמו אותה תשובה שהביא שמיקל אפילו אינה מרגשת כו' לפי שההיא תשובה סבירא ליה וסתות דרבנן אבל הוא בעצמו חש למ"ד וסתות דאורייתא כמבואר שם בההיא הג"ה לעיל מיניה ע"ש וא"כ לפי מה דקי"ל להלכה דוסתות דרבנן כמבואר בסימן קפ"ד ובכמה דוכתין יש לנו להקל ג"כ כאן בלא שום בדיקה במוך נקי אפילו באינה מרגשת דדם יוצא ממכתה וזהו שכתב רמ"א כאן להקל ביש לה וסת קבוע ושלא בשעת וסתה והוא שלא כדעת מהרא"י שזכרנו שהיה חש לדברי המרדכי דלעיל וקשה תרתי חדא שהרי הש"ע כתב בסעיף ז' אם כל זמן שהיא בודקת כו' והיינו פסק דמהרא"י דלעיל משמע כל שאין מבורר לה במקום אחד מהצדדין אזלינן לחומרא כל שאינה יודעת בודאי שמכתה מוציאה דם וכדעת מהרא"י דלעיל ומהרא"י מיירי ביש לה וסת קבוע כמו שהביא ב"י סוף סי' זה ורמ"א היה לו לכתוב על זה דלא קיימא לן כן לפי פסק שלו אלא בכל גווני שיש לה מכה והוא שלא בשעת וסתה טהורה ותו קשה דכיון שראה רמ"א דעת מהרא"י וב"י שמחמירין באינה יודעת שמכתה מוציאה דם וכן פסק מהר"י ווייל בתשוב' סימן כ"ה כדברי מהרא"י ומהר"י סג"ל שצריכה בדיקה דוקא מנא ליה להקל נגדם ותו קשה דבד"מ הביא דבריהם דהיינו תחילה העתיק פסק מהרא"י ואח"כ כתב וז"ל וכ"כ הג"ה ש"ד בשם מהר"י סג"ל דכשיש לה וסת תלינן במכה שלא בשעת וסתה אפי' אם אינה יודעת שמכתה מוציאה דם עכ"ל והוא נגד עיני המעיין בהג"ה ש"ד שהעתיקנו שהצריך דוקא להיתרות דלעיל דהיינו בדיקה במוך נקי כו' וע"כ שכתב כן רמ"א לדידן שקי"ל וסתות דרבנן כמו שזכרנו בסמוך א"כ לא היה לו להסכים דברי מהר"י סג"ל עם דברי מהרא"י לפי דבריו שהרי מבואר שמהרא"י אינו מיקל כי אם ע"י בירור שמוצאה דוקא באחד מהצדדין ולא במקום אחר ותו תמיה לי מאד שהרי בסי' קצ"א כתב רמ"א עצמו כדברי מהרא"י ומהר"י סג"ל להחמיר באשה שרואה דם במי רגלים וכתב שהכי נהוג להצריכה בדיקה במוך נקי כו' אבל לא בלאו הכי וכאן הוא מיקל שלא בשעת וסתה בכל ענין אע"פ שאין יודעת שמכתה מוציאה דם וא"ל דדין דהכא באשה שיש לה מכה עדיף מההיא דינא דמוצאת במי רגלים זה אינו דבהדיא כתב מהר"י בתשו' שם סימן כ"ה במי רגלים וז"ל ונ"ל דעדיף האי מאשה שיש לה מכה באותו מקום כיון שמצטערת במי רגליה מוכחא מילתא שבא הדם עם מי הרגלים כו' הרי דכאן חמיר טפי ואם כן דברי רמ"א סותרים זה את זה דכאן שהוא חמיר התיר בלא שום בדיקה שלא בשעת וסתה ובסי' קצ"א במי רגלים דקיל טפי כתב דהכי נהוג להתירה ע"י בדיקה דוקא ומו"ח ז"ל כתב שיש לפסוק כדברי הג"ה זאת אע"פ שהוא דלא כדעת מהרא"י כיון שהרשב"א מיקל בכל ענין ותמיה לי דמה נעשה לדברי מהרא"י והג"ה ש"ד ומהר"י דלעיל וב"י בסעיף ז' כאן ודברי רמ"א עצמו בסי' קצ"א שזכרנו כי לכל אלו ראוי להחמיר שלא להתיר באשה שיש לה מכה ואינה יודעת שמוציאה דם אם לא בדרך שכתב הש"ע סעיף ז' דוקא והם אחרונים שאנו שותים מימיהם תמיד ועוד נראה לע"ד שאם בשעת הכאב מוצאה דם מוכחא מילתא דממנו הוא בא ועל כן מותר אף אם לאחר שיפסוק הכאב מוצאה דם נראה דמתמצית אותו הדם שהיה בשעת הכאב נשאר זה כמ"ש רמ"א בסי' קצ"א ועיין מה

שכתבתי שם בתשובה שאלה. ועוד נ"ל אם יש לה מכה שרגילין נשים אחרות לראות דם ממכה כזו אע"פ שזו אינה יודעת יש לתלות במכה. כן נראה לע"ד :

ש"ך יו"ד קפ"ז ס"ק כ' וכ"ז כו' - עיין בספרי שהוכחתי דס"ל להמרדכי (ותשו' מהר"ם דפוס פראג סימן תרנ"ה) דאם יש לה וסת זמן קבוע שהיא רואה תולה שלא בשעת וסתה בוסתה אפילו אין לה מכה כלל אמרינן שזהו דם טהור הוא מן הצדדים מחמת מיעוץ תשמיש שהרי עדיין לא הגיע וסתה והוכחתי שם שגם מהרא"י בפסקיו סימן מ"ז הבין כן אלא דדייק מהמרדכי מכח כל שכן דכיון דסבירא ליה דמחזקה אין אורח בא אלא בזמנו מהני דתולין דדם טהור הוא מה שלא היו תולין בלא זה מכל שכן דסבירא ליה דהיכא דאיכא מכה אע"פ שאינה מוציאה דם דטהורה ובכהאי גוונא אפשר דאף הפוסקים החולקים אהמרדכי מודים כיון דאיכא עוד צד היתר שיש לה מכה ועל פי הדברים האלה הם דברי הרב

והב"ח הבין פשט המרדכי דותולה במכתה כו' נקשר אתולה בוסתה והאריך בקושיות ופירוקים וכבר סתרתיו שם כל דבריו בארוכה ע"ש אלא הדבר ברור שהמרדכי מציין הברייתא ותולה במכתה כו' וכן מוכח בבית יוסף וד"מ ובתשו' מהר"ם פדווא"א סימן ט' ו"י ושאר אחרונים והוא פשוט

ולפ"ז נראה דאין להתיר אלא לבעלה משום דבכמה מקומות חשו חז"ל שלא להוציא אשה מבעלה ומשום עגונה הקילו הלכך אין להחזיקה ברואה מחמת תשמיש אבל מ"מ צריכה לישב ז' נקיים דבכה"ג אין לסמוך אהמרדכי דהא מדברי רש"י נראה שחולק וגם הרמב"ן והרשב"א והרמב"ם והטור ושאר כל הפוסקים שפירשו ואם יש לה וסת ושמשה סמוך לוסתה תולין בוסתה אלמא לא שמשה סמוך לוסתה אפילו יש לה וסת לא תלינן דדם טהור הוא וכ"כ בתשובת מהר"ם פדוואה ס"י י' ואשר נסתפק מעלתך אם יש להקל כדברי המרדכי ב"י ואם יש לה וסת תולה בוסתה כו' קולא גדולה היא ומי הוא אשר חיילים יגבר להקל נגד כל הפוסקים האחרים עכ"ל וכן הרב לא הקיל אלא שלא להחזיקה ברואה מחמת תשמיש (וגם זה בשיש לה מכה אע"פ שאינה מוציאה דם) ומדברי הב"ח נראה דמתיר בכל ענין ולפעד"נ כמ"ש :

שם, ס"ק כב וכן אם אין כו' : דין זה הוציא הרב בד"מ מדברי הש"ד סימן ו' וז"ל אשה שיש לה מכה באותו מקום ואינה יודעת אם המכה מוציאה דם אם מרגשת בעצמה שהדם בא מן הרחם טמאה ואינה יכולה לתלות במכה ואם יודעת שבא מן המכה טהורה שתולה במכה אבל בשעת וסתה אע"פ שיודעת שבא מן המכה טמאה דאל"כ אשה שיש לה מכה באותו מקום לא תהא טמאה לעולם אך כל כתמיה שנמצאו בבגדיה טהורים שתולים במכה אע"פ שאינה יודעת אם המכה מוציאה דם שבכתמים הולכין להקל עכ"ל וכתב בד"מ שכן משמע מדבריו וכתב אח"כ וכן משמע מהג"ה מ"י פ"א מהל' א"ב בשם ס"ה והמרדכי דלעיל (שהביא ב"י דבריהם בסימן זה בד"ה אבל הגמ"י כתבו כו') עכ"ל ולפעד"נ דמשמע ליה להרב הכי מדכתב הש"ד אם מרגשת בעצמה שהדם בא מן הרחם טמאה כו' משמע דוקא כשיודעת שבא מן הרחם דהיינו מן המקור הא לא"ה טהורה אע"פ שאינה יודעת שהמכה מוציאה דם משמע ליה נמי מדכתב סתמא מיירי בין באשה שיש לה וסת קבוע או שאין לה וסת קבוע וע"פ זה כתב וכן משמע בהג"מ ומרדכי דלעיל שדבריהם כדברי הש"ד. דין זה הוציא הרב בד"מ מדברי הש"ד סימן ו' וז"ל אשה שיש לה מכה באותו מקום ואינה יודעת אם המכה מוציאה דם אם מרגשת בעצמה שהדם בא מן הרחם טמאה ואינה יכולה לתלות במכה ואם יודעת שבא מן המכה טהורה שתולה במכה אבל בשעת וסתה אע"פ שיודעת שבא מן המכה טמאה דאל"כ אשה שיש לה מכה באותו מקום לא תהא טמאה לעולם אך כל כתמיה שנמצאו בבגדיה טהורים שתולים במכה אע"פ שאינה יודעת אם

המכה מוציאה דם שבכתמים הולכין להקל עכ"ל וכתב בד"מ שכן משמע מדבריו וכתב אח"כ וכן משמע מהג"ה מ"י פ"א מהל' א"ב בשם ס"ה והמרדכי דלעיל (שהביא ב"י דבריהם בסימן זה בד"ה אבל הגמ"י כתבו כו') עכ"ל ולפעד"נ דמשמע ליה להרב הכי מדכתב הש"ד אם מרגשת בעצמה שהדם בא מן הרחם טמאה כו' משמע דוקא כשיודעת שבא מן הרחם דהיינו מן המקור הא לא"ה טהורה אע"פ שאינה יודעת שהמכה מוציאה דם משמע ליה נמי מדכתב סתמא מיירי בין באשה שיש לה וסת קבוע או שאין לה וסת קבוע וע"פ זה כתב וכן משמע בהג"מ ומרדכי דלעיל שדבריהם כדברי הש"ד

אבל באמת לא משמע מידי דלא קאמר אם מרגשת בעצמה שהדם בא מן הרחם כו' אלא לאפוקי סיפא דכל כתמי תולה במכתה תדע דהרי הגמ"י כתבו בשם ס"ה אשה שיש לה מכה באותו מקום ואינה יודעת אם מכתה מוציאה דם אי לא אם בודקת עצמה באותו מקום ומצאה דם או אם מרגשת כשהדם נופל מהרחם כו' עד מיהו כל כתמיה תולין להקל עכ"ל וכן הוא בסה"ת סימן צ"ב א"כ אדרבה מוכח להדיא מהגמ"י וסה"ת איפכא דאפילו אינה מרגשת כשהדם נופל מהרחם אלא שבדקה באותו מקום מצאה דם טמאה אם אינה יודעת שמכתה מוציאה דם וזה ברור והכי משמע פשוט דברי הפוסקים דאפילו בסתמא צריך שתדע שמכתה מוציאה דם ותו קשיא לי על הרב דמאי ספק ספיקא הוא זה הא איכא למימר מיד דלמא דם נדה כה"ג לא מיקרי ס"ס כלל וכמ"ש בדיני ספק ספיקא בדין י"א וי"ג ע"ש שוב מצאתי בתשובת מהר"מ מלובלין סוף סימן קי"א שכתב על הגהות הרב שיש לפקפק על חלוקי דיניו וכולי האי ואולי כוון למה שכתבתי :

שם, ס"ק כד - אא"כ יודעת בודאי שמכתה מוציאה דם - אע"פ שאינה מרגשת עתה שדם זה הוא בא ממכתה (וכן באשה שיש לה וסת ומצאה דם שלא בשעת וסתה אע"ג דלענין רואה מחמת תשמיש סגי אע"פ שאינה יודעת שמכתה מוציאה דם כששמשה שלא בשעת וסתה דסמכין בהא אהמרדכי וכמו שנתבאר מ"מ שלא בשעת תשמיש אם בדקה עצמה ומצאה דם או כשמרגשת שהדם נופל מהרחם דבעינן שתדע שמכתה מוציאה דם סגי כשיודעת שדרך מכתה להוציא דם אע"פ שלא הרגישה עתה שדם זה הוא ממכתה) כן הוכחתי בספרי מדברי התוספות פרק כל היד (דף ט"ז ע"א) ומדברי האגור פרק כל היד ופי' תינוקת ומדברי הגהמ"י פ"א מה' א"ב בשם ס"ה והמרדכי ומביאם ב"י ומדברי הש"ד ס"ו ומתשובת מהרי"ל סימן ר"ג הועתק בהג"ה ש"ד סימן ז' וכן כתב בדרישה ש"ד והוכחתי שם דגם הרשב"א בת"ה מודה לזה דלא קאמר אלא שא"צ שתדע שמרגשת עתה שהדם הוא בא ממכתה אבל צריכא שתדע שמכתה מוציאה דם והבית יוסף וד"מ וב"ח הבינו שהרשב"א פליג :